

Terug naar een productief landschap

‘De’ stad en ‘het’ platteland, een stedenbeleid en een plattelandsbeleid, voedselproductie of wonen... als het gaat over de relatie tussen stad en platteland spreekt men vaak in nevenschikten of tegengestelden. Toch zijn stad en platteland in Vlaanderen – en de typische functies die eraan zijn verbonden – zowel vanuit de hedendaagse ruimtelijke realiteit als vanuit historisch oogpunt niet noodzakelijkerwijs onverenigbaar. De ontwikkeling van stad en land gaat sinds mensenheugenis hand in hand. De Pilotprojecten Productief Landschap – een initiatief van de minister-president, de Vlaams Bouwmeester en het ILVO – zetten een nieuwe stap in die intense wisselwerking.

landschap

FILIP BUYSE [MAAT-ONTWERPERS]
 JOACHIM DECLERCK [ARCHITECTURE WORKROOM BRUSSELS]
 STEFAN DEVOLDERE [TEAM VLAAMS BOUWMEESTER]
 ELKE VANEMPTEN [INSTITUUT VOOR LANDBOUW- EN VISSERIJONDERZOEK (ILVO)]

Historisch verstrengelde roots

Het Vlaamse landschap maakt deel uit van de rivierendelta van de Rijn, de Maas en de Schelde. Overal ter wereld vormen zulke delta's de gebieden met de meest vruchtbare landbouwgrond. Tegelijk zijn ze een bijzonder interessante plek voor haven- en handelsactiviteiten. Op de vruchtbare deltagronden troepen dus veel mensen samen, in steden en metropolen. Ook in Vlaanderen groeiden sinds de Middeleeuwen gehuchten, dorpen en steden langs en tussen de rivieren. Een constante was daarbij de wisselwerking met het productieve landschap: de bodemkwaliteit en waterlopen bepaalden waar specifieke gewassen intensief konden worden geteeld; en die teelten bepaalden dan weer welke stedelijke economie er kon floreren. Het landschap en de stad zijn vanuit dat oogpunt nooit tegengestelden geweest. Ze bouwden gezamenlijk mee aan de welvaart van deze regio. Vlaanderen is dus sinds de 12de eeuw in belangrijke mate verstedelijkt dankzij de nauwe verbanden tussen stad en platteland. Door ons landschap echter steeds meer sectoraal te behandelen, wordt die natuurlijke band vandaag steeds minder evident. Landbouw, maatschappij en beleid sporen niet langer samen, maar staan in een spanningsveld tegenover elkaar. Om competitief en gezond te blijven in een lokale of mondiale markt, moet de landbouwer voortdurend innoveren en investeren. Daarbij wordt hij geconfronteerd met een reeks ambitieuze doelstellingen die door verschillende beleidsniveaus (zowel Europees als regionaal) op de landbouwbedrijven worden geprojecteerd. Die doelstellingen gaan zowel over de landbouwactiviteiten zelf, als over hun relatie met milieu en maatschappij. Als derde partij in die gespannen verhouding is er de mondige medeburger, die vaak een andere visie heeft op het landschap. Waar omwonenden het landschap meestal zien als een kwalitatieve woonomgeving en recreatieruimte, leeft de landbouwer van de intensieve productie op datzelfde veld.

Globalisering en verlinting

De voedselproducent en de consument delen dus niet langer hetzelfde perspectief. Sterker nog, een directe lokale band tussen beiden is vandaag meer uitzondering dan regel. De landbouw is uitgegroeid tot een economische sector met een productie- en distributienetwerk op wereldschaal. Eerder dan in een regionale markt, zitten vele landbouwbedrijven vertakt in een wereldwijd

agro-business-complex: een geheel van bedrijven die inzetten op intensieve teelt, voedselverwerking, distributie, enzovoort. Ze zijn één van de schakels in een voortdurend wijzigende, mondiale landbouweconomie. Terwijl sommige Vlaamse landbouwbedrijven zich hebben opgewerkt tot koploper in deze globale voedingsindustrie, doet ook een ander type landbouwbedrijf het vandaag steeds beter: de producent die via specialisatie terug aanknoping vindt met de lokale consumenten. Kortom, om zich een eigen plek te verzekeren en een leefbare bedrijfsactiviteit uit te bouwen, moet een landbouwer voortdurend investeren in specialisatie of intensivering.

De stijgende vraag naar voedsel staat ook niet los van de toenemende verstedelijking van de wereld. Elke dag moeten niet alleen 15.000 extra stedelingen worden gevoed, diezelfde stedelingen hebben ook woningen nodig en zetten zo druk op de beschikbare ruimte en op de landbouwgronden. Verstandig omgaan met de voedselproductie en -verdeling in een stedelijke omgeving, blijkt een cruciale en mondiale opgave. En dat is zeker zo in het dicht verstedelijkte Vlaanderen. De droom van het landelijke wonen heeft hier geleid tot een gerafeld tapijt van linten en verkavelingen, tussen en rond de dorpen en steden. Het gros van de Vlaamse landbouwbedrijven bevindt zich in de onmiddellijke nabijheid van die verspreide bewoning, met de nodige frictie tot gevolg. Doordat er steeds minder, maar steeds grotere, landbouwbedrijven zijn, zet dat proces van vermenging zich ook steeds verder: leegstaande hoeves worden door koopkrachtige burgers tot woning getransformeerd. Als we de voorspelde bevolkingsgroei in Vlaanderen – van zes naar zeven miljoen inwoners tegen 2050 – op eenzelfde manier blijven huisvesten, dan wordt de druk op het productielandschap onhoudbaar.

Hefboom in een groen stedengewest

De landbouwproductie en de verspreide bebouwing delen dus één en dezelfde ruimte. Toch ontwikkelen ze zich eerder als parallelle werelden en volgens verschillende visies. Landbouwbedrijven willen moderniseren of van schaal vergroten om hun verworven positie binnen de uiterst competitieve landbouweconomie te behouden of te versterken. De bedrijfsvoeringsprocessen volgen de logica van een mondiale landbouweconomie en zijn daardoor steeds minder afgestemd op de capaciteiten van het landschap of op een draagvlak bij de burgers. Vandaag blijken bijvoorbeeld de effecten van bepaalde landbouwactiviteiten